

TALİHLİLER ZÜMRESİNDEN BİR TİP: NÂDÂN

Dr. Öğr. Üye. Bahanur ÖZKAN BAHAR*

ÖZ

Divan şiiri geleneği tipler açısından zengin bir görünüm arz etmektedir. Âşık, maşuk, rakip başta olmak üzere rind, zâhid, hâce, vâiz, sûffî, müddei, imam, nâsih gibi klişe denilebilecek birçok tipe sahiptir. Şairin kendisini gerçek, samimi bir âşık, rind, ârif ve olgun olarak tanımladığı gelenekte başta rakip olmak üzere pek çok tiplerle mücadele halinde olduğu görülür. Bunlardan birisi de nâdândır. Cahil anlamına gelen nâdân sadece ilim bilmeyen değil aslında aşkı, dünyayı, ahireti ya da yaratıcıyı bilmeyendir. Hal böyleyken kendisinde başkalarını tenkit etme hakkı gören ve sık sık eleştiren; tüm cahilliğine rağmen sevgilinin ilgisine, iltifatına muhatap olabilen taraftır. Divan şiirinde pek çok manzumede, nasihat ve ikazlarda nâdânın yer aldığı görülür. Kendisi ile çok vakit geçirilmemesi, dostluk edilmemesi ya da tartışmaya girilmemesi gereken nâdân tüm kötü vasıflarına rağmen oldukça şanslıdır. Âşığın her işini bozan felek nâdânın tüm işlerini dizmekte, yoluna koymaktadır. Feleğin desteğini ardına alan nâdân da sevgili başta olmak üzere pek çok dünya nimetinin tadını çıkarmaktadır. Nâdân kötü tarafta olan tiplerden biridir, aynı zamanda bu tiplerin taşıdığı bir özelliktir. Yani rakip, zâhid, sûffî gibilerin bir sıfatı olarak da kullanılmaktadır. Çalışmada, belirtildiği üzere nâdân hem bir tip hem de tiplerin bir vasfı olarak ele alınmış ve her iki durum da örneklerle izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, tip, nâdân.

A TYPE FROM LUCKY CLAN: IGNORANT

ABSTRACT

The tradition of Divan poetry presents a rich appearance in terms of types. There are many types that can be called cliches, such as lover, beloved, rival, also rind, zâhid, hâce, preacher, sufi, muddei, imam, nasih. The poet defines himself as a true, sincere lover, rind-descended and wise, mature person it is seen that in the tradition, he is in struggle with many types, especially his rivals. One of them is nâdân. Nadân, which means ignorant, is not only a person who does not know science, but also a person who does not know love, the world, the hereafter or the Creator. In the meantime, those who have the right to criticize others and frequently criticize; despite all his ignorance, he is a person who can address the attention and compliment of his lover. In Divan poems it is seen that ignorant is included in many poems, advice and warnings. Ignorant who should not be spent a lot of time, discussed, be friended or quarreling, he's pretty lucky though all his bad qualities. Disrupting every work of the lover, fate arranges all the works of the ignorant. Ignorant, who took the support of fate behind him, many worlds, especially dear enjoys its blessing. Ignorant, one of the bad types, is also a feature of other types. In other words, it can also be used as an adjective someone else, an opponent, ascetic. In the study, as stated, nâdân was considered both as a type and as a characteristic of types, and both cases were tried to be explained with examples.

Keywords: Divan poetry, type, ignorant.

* Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü/Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, bahanurozkan@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-1574-2694

Giriş

Edebi metinlerin en önemli öğelerinden olan “tip” kavramı üzerine yapılmış birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımların hemen hepsinde tiplerle ilgili bazı temel özellikler görülmektedir: Toplum gerçekliği ile örtüşen, bir grubun temsilciliğini yapabilen, zikredildiğinde akla belirli değişmez özellikleri gelen, sabit yapılı kişiler olmaları bu özelliklerden bazılarıdır (Belge 1994, :20; Kaplan 2011: 5; Akkuş 2005: 8; Çelik 2020: 304). Bu başlıklar konu ile ilgili tanımlamalardaki asgari hususiyetler olup tiplerde bulunması gereken özellikleri daha teferruatlı ele alan çalışmalar da bulunmaktadır.

Divan şiiri geleneğinde yer alan tipler ise yukarıda belirtilen şartlara uygun bir şekilde belirli özellikler taşırlar. Aşkı terennüm eden gazellerde bu tipler genellikle âşık, maşuk ve rakipten müteşekkildir. Âşık, bizzat şairin kendisidir ve maşuk da sevdiği. Gelenekteki aşk anlayışında bir üçüncü kişi vardır ki o da rakiptir. Yine âşık/şair rind-meşrep bir karaktere sahiptir. Kendisi rind tarafta olan âşığın karşısında ise zâhid ya da sūfî bulunmaktadır. Bunların dışında hâce, şeyh, molla, imam, nâsih, müddei, hâtip, vâiz ise zâhid ya da sūfî'nin yerini alabilecek diğer tiplerdir.

Bu tipler basitçe iyiler ve kötüler olarak sınıflandırılacak olursa âşık yani şairin bizzat kendisi daima iyi taraftadır. Çünkü âşık/şair gerçekten seven, samimi, sadık, maşukun her türlü eza ve cefasına sabır gösterebilen ârif, olgun bir tiptir. Karşısında yani kötüler tarafında ise rakibi/ağyar vardır. Rakip gerçek âşık olmayan, ikiyüzlü, menfaatperest, yalancı hatta iftiracıdır.

Ahmet Atilla Şentürk rakiple ilgili çalışmasında rakibin genel özellikleri şu şekilde sıralanmıştır: Sevgilinin yanından ayrılmaz, çok yakındır ve itibar görür. Âşığı kahreder, sevgiliden ayırır, sevgiliye yaklaştırmaz, sevgiliyi âşıktan kıskanır, kendisine lanet edilir. Siyah ya da ekşi yüzlü, acı veya eğri sözlü, soğuk ve kurudur. Fitneci ve taş yüreklidir, nâdân ve kördür. Engeldir, karaktersizdir, menfaatçidir, kâfir ve dinsizdir, kendini beğenmiştir. Deve, şeytana, köpeğe, tilkiye, eşeğe, domuza, kargaya, akbabaya, kuzguna, baykuşa, akrebe, yılanı benzetilir. Bazen diken bazen de bahçıvan olarak hayal edilir. Ölüme benzetildiği de olur. Ölümü istenir; ancak ölmez. Rakipten korkulur ve ona müdârâ edilir (1995: 42-89).

Rind-meşrep tabiatlı âşığın karşısında bulunan sūfî, zâhid ve bunların yerine geçecek olan diğer tiplerin de rakip ile bazı ortak özellikler taşıdığı görülür. Âşığı sevgiliden men etmesi, riyakâr ve fitneci olması, cahil yani nâdân olması (Şentürk 1996: 50-55) bunlardan bazılarıdır.

Çalışmada rakip ve zahid tipinin ortak özelliklerinden birisi olan nâdânlığı ele alınacaktır. Nâdânlık Divan şiiri geleneğinde rakip ya da zâhid tipinin taşıdığı kötü özelliklerinden birisidir. Zira “râkib-i nâdân, zâhid-i nâdân, nâdân-ı ağyâr, vâiz-i nâdân” gibi kullanımlar bu durumu örneklemektedir. Aşağıdaki beyitte şair sevgilisine cahil rakiple gitmemesi için yalvarmaktadır. Şayet onunla giderse şairi, kapısındaki diğer kullardan ayıracak ve onun cansız kalmasına sebep olacaktır:

Gidüp nâdân-ı ağyâr ile bî-cân itme Yahyâ'yı

Ayırma asitânun kullarından anı sultanum

(Taşlıcalı Yahyâ, G. 282/5)

Vâiz, kötüler grubunun bir temsilcisi olduğundan cahildir. Daima cennetten bahseder çünkü menfaatçidir. Dünyada yaptığı ibadetlerin amacı cennete girmek ve vaat edilen cennet nimetlerine kavuşmaktır. Ancak âşığa bunlardan bahsetmesi abestir; zira aşkla sevgilinin cemalini isteyen âşığın cennete razı olmayacağı bilinmektedir:

Vâiz-i nâdân bana arz eyleme gel cenneti

Kâyil olur mı ana aşk ile dîdâr isteyen (Muhibbî, G. 2058/2)

Cahil sevilmediğini biliyor olacak ki görüntüsünde bazı değişiklikler yapıp tanınmama gayretindedir; ancak gönül ehli kendisini tanımaktadır:

Kim aldanur itsen ne kader şeklünü tagyîr

Bilmez mi seni ehl-i dil ey zâhid-i nâdân (Nevî, G. 180/2)

Divan şiirinde aşk muhtevalı manzumelerde âşığın/şairin rakiple; din ve tasavvuf muhtevalı manzumelerde zâhid ya da kötüler grubundan herhangi birisi ile bir şekilde zıtlık içerisinde bulunduğu ve bu zıtlıklardan geniş ölçüde faydalanılarak ilerlendiği görülür. Bu zıtlıklardan birisi de âşığın/şairin karşısında yer alan cahil tipi ile oluşturulur. Çünkü âşık ârif, bilge, kâmil bir kişiliği temsil eder.

Âşık tipinin karşısında yer alan başta rakip olmak üzere zâhid, sûfî, hâce, vâiz pek çok çalışmaya birer tip olarak konu olmuşlardır. Bununla birlikte Divan şiirinde tiplerle ilgili yapılan çalışmalarda cahilin bir tip olarak ele alınmadığı görülür. Zannımızca bunda iki şeyin tesiri bulunmaktadır. İlk ihtimal cahilin/nâdânın tipleşme serüvenini tamamlayamamış olmasıdır. Yani vâiz, hâce ya da zâhid denilince akla gelen bazı fiziksel, davranışsal ve ruhsal özelliklerinin olması ancak nâdânın ise bilmeyen, cahil kişi olmasının dışında başka bir özelliğinin bulunmamasıdır. İkinci bir sebep ise kötü tarafta yer alan rakip/zâhid/sûfî gibi tiplerin hepsinin ortak bir özelliğinin nâdânlık olması yani kötüler grubundan herhangi birinin zaten nâdân olması olabilir. Bundan ötürü nâdân çalışmalarda bir sıfat, bir özellik olarak ele alınmış, tip olarak değerlendirilmeye tabi tutulmamış hatta çoğu kez bir tip olarak görülmemiştir.

Bununla birlikte aşk başta olmak üzere muhtelif muhtevalara sahip manzumelerde sıklıkla âşığın karşısında tıpkı zâhid, sûfî, rakip, ağyâr gibi nâdân tipinin olduğu görülür. Akademik çalışmalarda nâdân genellikle kötü grupta yer alan tiplerden herhangi birinin özelliği olarak karşılanmış ve genellikle bu şekilde ele alınmıştır. Ancak manzumeler tahlil edildiğinde nâdânın bir tip olarak algılandığı yani Divan şairinin onu isimleri sıklıkla zikredilen diğerlerinde olduğu gibi bir tip olarak tasavvur ettiği görülmektedir. Şairlerin, divanlarında, "Berây-ı Hakîm-i Nâdân"¹; "Kasîde be-Dârendeli Mehmed Paşa Şîkâyet Berây-ı Tevcih-i Mansıbeş Mevkûfât-râ be-Kirpâsî Nâdân"² başlıklarında nâdân elinden şikâyet ettikleri şiirler bulunması bu görüşü destekler niteliktedir.

Divan edebiyatına sosyal hayattan uzak olmakla ilgili yapılan tenkitlerin haksızlığı konu ile ilgili yapılan pek çok çalışma ile bertaraf edilmiştir. 16. yüzyılın önemli isimlerinden birisi olan Selânikî Mustafa Efendi yazdığı tarihte, alçak ve rezil

¹ Ahmed-i Yârî, Kıta, 70.

² Sünbülzâde Vehbî, K. 38.

insanların hükümette makam tutmalarından, cahillere itibar edilmesinden şikâyet etmiştir (İpşirli 1989: 88). Bir kısmı saray çevresinden olan Divan şairlerinin padişahın ya da saray mensuplarından hamilik bekledikleri bilinmektedir. Çünkü bu hamilik şair için maddi manevi çeşitli imkânlarla sahip olmak anlamına gelir. Bu imkânlarla kavuşan Divan şairleri olmakla birlikte istedikleri ilgiyi görmeyen, hak ettiğini düşündüğü göreve atanmayan, ya da sebepsiz bir şekilde görevinden azledildiğini düşünen şair bunu tıpkı Selânikî Mustafa Efendi'nin tenkit ettiği gibi şiirlerine taşımış olmalıdır. Kendisine hak ettiği makam, mevkiyi vermeyen ya da alakayı göstermeyen yetkililer, şairlerin aksi tutum içerisinde olanları yani cahilleri el üstünde tutmaktadırlar. İşte müstahak olduğu muameleyi görmeyip bir de el üstünde tutulan cahil zümresi Divan şairi için tıpkı rakip ya da zâhid gibi tenkit edilecek, bıkılacak, kendisinden kaçılacak insanlardan oluşmaktadır.

Gelenekte şair, şiiri aşk muhtevalı ise karşısına rakibi alır, şayet rindliğinden dem vuruyor ise karşısında sūfî ya da zâhid olacaktır. Kendisini bilge, ârif bir tip olarak değerlendirdiğinde de cahil ile zıtlık içinde bulunmaktadır. Nevî'ye ait aşağıdaki beyitte bu durum açıkça ifade edilmiştir. Şair ezelde kendisine irfanı yazan kaderinden razıdır zira sūfîye nâdânlık yani cahillik düşmüştür:

Kâ'ilüz kısmet-i rûz-ı ezele ey Nevî

Bize irfânümüzü sôfîye nâdânlığını

(Nevî, G. 485/5)

Sözlüklerde nâdân, câhil, bilmez, kaba, nobran, terbiyesiz (Şemseddîn Sâmî 1989: 1446; Devellioğlu 1982: 950), tasavvufta tarikata yabancı kişiler için kullanılır (Pala 2016: 359). Aynı kökten türemiş nâdânî, nâdânlık gibi kullanımlara da şiir geleneğimizde rastlamak mümkündür.

Çalışmada sözcüğün kullanıldığı bağlamlar yukarıda belirtildiği gibi iki şekilde gruplandırılmıştır. Birinci grup sözcüğün gerçek anlamı ile yani cahil yerine geçecek şekilde kullanıldığı durumlardır. Bu örneklerde nâdân, toplumdaki ârif, bilge, dânâ tipinin karşısında bulunan cahil tipini karşılamaktadır.

İkincisi ise gelenekteki kötüler grubunda yer alan tiplerinin taşıdığı ortak özelliklerden birisi olarak kullanımıdır. Yapılan akademik çalışmalarda nâdân genellikle bu bakımdan ele alınmış yani râkip, sūfî, molla, vâiz tipinin bir hususiyeti olarak değerlendirilmiştir.

Nâdân yerine şiirimizde Arapça kökten gelen cahil, echel, cühelâ, cühhâl, cehûl ya da Türkçe "bilmez, bilüsüz, bilgisiz" gibi sözcükler de kullanılmıştır (Güfta 2011: 389-403). Ancak konunun genişliği dikkate alınarak çalışma sadece nâdân ile sınırlandırılmıştır. Divan Edebiyatı Estetiği adlı eserinde Cihan Okuyucu nâdân sözcüğünü en çok kullanılan sıfatlar arasında göstermiştir (2015: 240). Divan şairleri tarafından çokça tercih edilen bu sözcüğün benzer bağlamlarda kullanılan örnekleri üzerinde durulmuştur.

1. Sözcüğün Tip Olarak Kullanıldığı Beyitler

Divan şiiri tabiatı itibarıyla şairinden pek çok bilgi birikimine vakıf olmasını bekler. Metinlerden anlayabildiğimiz kadarı ile şairlerin büyük bir kısmının bu bilgi birikimine haiz olduğunu görürüz. Bu donanıma ve şiir yazmak için gereken yaratıcılığa

sahip olan şairin, kendisi gibi olmayan nâdândan şikâyet etmesi son derece normaldir. Nâdân âşık/ârif/rind tipinin karşısında yer alan, gerçek hayatta da karşılığı olan tiplerden birisidir.

Metinlere bakıldığında âşık-rakip ya da rind-zâhid çekişmesinden bağımsız olarak farklı muhtevalı manzumelerde de şairin cahillerden çektiği, cahiller tarafından eleştirildiği görülmektedir. Bu bakımdan gerçek anlamı ile kullanılan sözcüğün, nâdânın Divan şairi tarafından nasıl algılandığı, hangi konuların cahili olduğu ve bazı özellikleri örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

1. 1. Nâdânın Özellikleri

Bu başlık altında bulunan beyitlerde Divan şairinin nâdânı tarif ettiği, kimlere ya da neyi bilmeyenlere nâdân denildiğinin izah edildiği adeta nâdân tanımı yapıldığı beyitler bulunmaktadır.

Şiir geleneğimizde sevgilinin köyü, mahallesi, kapısının eşiği âşıklarının daima gözetlediği, beklediği, ayrılamadığı mekânlardır. Bazen bu durumdan vazgeçenler olmalı ki şair onları ayıplar ve cahil olarak görür. Sevgilinin eşiğinde beklemekten ümidini kesenlerin akıldan nasibinin olmadığını aynı zamanda hayli cahil olduklarını söyler:

Şular kim âsitânunda ümîdin kat ide âhir

Hiredden behresi yokdur bil anlar hayli nâdândur (Muhibbî, G. 733/4)

Muhibbî, kişinin istediğinin yine kendisinde olduğunu, akıllı kişinin bunu bildiğini düşünür. İsteddiği şeyi kendisinde değil başka yerde aramayı nâdânlık olarak görür:

Âkil isen istediğün iste yine sendedür

Gayrı yirde ister isen bil ki nâdânlık budur (Muhibbî, G. 947/4)

Bir câhil tanımını da Mihrî Hatun yapmaktadır. İlimle her an meşgul olan ve onunla amel eden misin diye soran şair, böyle olmayan kişileri cahil ve hayırsız olarak nitelendirir:

İlm ile her dem-be-dem âmil misin

Yohsa nâdân ebter ü câhil misin (Mihrî Hatun, Mes.117)

Cahil Hakk'ı inkâr edip dünyada olan bitenleri feleğe ve tabiata bağlayıp yanlış söyleyen kişiye denir:

İşit ol dehrî nâdânı kim inkâr ider Hakkı

Bu çarh u taba bağlar bu mevâlîdi hatâ söyler (Erzurumlu İbrahim Hakkı, K.43/3)

Şair, Allah'ın bir olan varlığının mükemmelliğini idrak edemeyen bir gönle sahip olmaktan korkar ve onun varlığının mükemmelliğini anlamak için yine Allah'a yakarır. Aksi halde dünyanın cahilleri arasında olacaktır:

İdrâk ide tevhîd-i kemâlâtunı Yârî

Tıfl-ı dili nâdân-ı cihân eyleme yâ Rab (Ahmed-i Yârî, G. 16/8)

Nesîmî ise Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi bilmeyenleri nâdân ehlinden saymıştır. Devamındaki dizeye de cahiller için, Hz. Muhammed'in dinin başı ve Alî'nin de herkese rehber olduğu, bilgisini eklemiştir:

Ne bilsün câhil ü nâdân Muhammed ya Alî kimdür

Muhammed server-i dîndür Alîdür cümleye rehber (Nesîmî, G. 68/5)

Aşağıdaki beyitlerde nâdân değerli madenleri tanımayan birisi olarak ele alınmıştır. Nâdân cevherin kıymetini bilmemektedir. Cevherin gerçek değerini bilmediğinden müşteri, nâdân elindeki malı ucuza almaktadır:

Cevheri nâdân elinden müşterî alır ucuz

Cevherî bilmez ne bilsin cevherin bâzârını (Nesîmî, G. 442/2)

Usûlî aşağıdaki beyitte irfan ehlinin kadrini irfan sahiplerinin bileceğini söyler ve ârif kişileri cevhere benzetir. Cahil olanların ise bu kişilerin yani cevherin değerini bilemeyeceğini belirtir:

Ehl-i irfân kadrin anlar sâhib-i irfân olan

Kanda bilsin gevherin kıymetini nâdân olan (Usûlî, Mus. IV/5-1)

1.1.1. Şiirden Anlamaz

Divan şairleri şiiri tarif ederken sürekli olarak ilim ile ilişkilendirmişler ve şiiri bir ilim olarak görmüşlerdir. Şiirle ilgili görüş beyan eden İslam düşünürleri de şiiri 'ilmü'-şîr, ilm-i şî'r', fenn-i şî'r, sînâyi-i şî'r (Erkal 2009: 116) tanımlamışlardır. Cahil anlamına gelen nâdân ise ilim bilmeyen kişidir. Nâdânın şiirlerde işlenen, en çok değinilen özelliklerinden birisi şiirden anlamamalarıdır.

Muhibbî şiirinin manasını anlamayacağını düşündüğü için divanını nâdân eline vermek istemez. Divanını vermek istememesine de şaşılmanması gerektiğini söyler. Çünkü nâdân şiirinin manasını anlayacak birikime sahip değildir:

İy Muhibbî şî'rümün ma'nâsını fehm eylemez

Virmesem nâdân eline tan mı bu dîvânı ben (Muhibbî, G. 2501/5)

Yine Muhibbî şiirdeki yeteneğinin kendisinin özünde olduğunu belirtir ancak nâdân şiirden anlamadığı için Muhibbî'nin şiirlerindeki orijinalliği görememekte onu Nevâyî'nin tarzı ile karıştırmaktadır:

Muhibbî her sözün dil-keş özinden ihtirâ itdi

Velî nâdân olan bilmez sanur tarz-ı Nevâyî'dür (Muhibbî, G. 450/5)

Şair sevgilinin dudakları için şiir yazmaktan çekinmektedir. Çünkü sevgilinin lal dudaklarını vasf eden şiirler söylese ve o şiiri nâdân okusa sevgilinin dudakları onun ağzına düşmüş olacaktır. Şair bu korkusundan mütevellit sevgilisinin dudaklarından bahseden şiir söylemez ve mazur görmesi için de ona seslenir:

Düşe nâdân agzına korkum budur lâli lebün

Leblerün vaşfında anuñçun dimem iy yâr şî'r (Muhibbî, G. 936/2)

Şair, cevhere benzettiği şiirinin nâdân ehline verilmemesini kendisine tembihlemektedir. Sebebini ise nâdânın cam ile mücevheri ayırt edememesine bağlar. Yani gerçek bir cevher olan şiirinin ona benzeyen cam gibi kıymetsiz şeylerle karıştırılma ihtimali vardır:

Virme nâdân eline gevher-i nazmunı sakın

Zîrâ fark eyleyemez billûrıla hem güheri (Muhibbî, G. 3323/4)

Aynı durumdan muzdarip şairlerden birisi de Necâtî'dir. O da nâdân olanlara şiir bahsi açılmaması gerektiğini tembihler. Çünkü nâdânın avam yaradılışı misafir olduğu evi viran ettiği gibi şairin şiirlerine de zarar verecektir:

Hiç açma Necâtî bâb-ı şi'ri

Şol kimseneye kim ola nâdân

Kim beyti eder avâm tabı

İl konduğu hâne gibi virân (Necâtî Bey, K. 62.)

Benzer şekilde şiirlerinin nâdân eline geçmesini istemeyen bir diğer şair de Mihrî Hatun'dur. Birçok bakımdan şiirlerinde Necâtî'nin tesiri görülen şair, şiirlerinin nâdân eline verilmemesini ister ki kalay, kurşun gibi madenlerle uğraşanların kendisinin altın gibi kıymetli şiirlerini bilmesi beklenemez:

Virme nâdân eline kim ne bilür

Altunun kıymetini ehl-i rasâs (Mihrî Hatun, G. 67/6)

Mezâkî kendisine seslendiği bir beytinde şiirlerinin kıymetini nâdânın bilmeyeceğinden bahseder. Şiirleri inci gibi cevher gibi değerli gören şair onları nâdâna vermeyeceğini zira böyle değerli eşyaların çerçiye teslim edilemeyeceğini belirtir:

Ey Mezâkî ne bilür kıymet-i nazmun nâdân

Öyle bir pîle-vere dür ü güher virmezler (Mezâkî, G. 138/9)

Şairin kendisini Arap ve İran edebiyatının büyük şairleri ile mukayesesi şiir geleneğimizin bir hususiyetidir. Mihrî Hatun şairler arasındaki yerini Selman'dan üstün görmeyenleri cahil, faydasız, idraksiz ve ayak takımından olmakla suçlamaktadır:

Şübhesüz nâdân u ebter cîlf ü bî-idrâkdur

Ehl-i şiir içre seni yeg görmeyen Selmân'dan (Mihrî Hatun, G. 130/6)

Nâdân ehlinden çok yakınılmaktadır; ancak şairlerin içinden de nâdânlar çıkmaktadır. İlim ve şiir mana olarak aynı olsa da sözün ustası ile cahil şair birbirine karıştırılmamalıdır:

İlim ü şi'r ikisi manâda mürâdifler iken

Bir midir şâ'ir-i nâdân ile dâna-yı sühan (Sünbülzâde Vehbî, K. 64/26)

Şair her söylediği sözün hakikatten haberler verdiği iddiasındadır. Ancak nâdânlar o sözleri dinlemez ve duymak istemezler:

Her ne söz kim söyledün virür hâkîkatden haber

Lîk gûş itmege anı degme nâdân istemez (Muhibbî, G.1285/6)

Söz bir inciye benzediğinden şair onu canı gibi saklanması gerektiğini düşünür ki kendisini, o inciye alçak yaradılışlı cahilin kulağına söylememesi için öğütler:

Söz güherdür anı cânun gibi sakla Yârî

Gûş-ı nâdân-ı denî-mesrebe telkîn etme (Ahmed-i Yârî, G. 605/5)

Cahil, şairin irfanının derecesini anlamaktan çok uzaktır. Bu yüzden sözün zevkine varmış, nükteden anlayan kişilerle sohbet edilmelidir:

Nâdân ne bilür rûtbe-i irfânunı Yârî

Zevk-ı sühanı nükte-sinâstân-ile söyles (Ahmed-i Yârî, G. 321/7)

1.1.2. Eleştirir

Divan şiirinde şairlerin nâdânı tıpkı zâhid ya da rakip gibi ancak onlardan bağımsız bir tip olarak kabul ettiği belirtilmiştir. Diğer tiplerin çoğunda olduğu gibi nâdân da şairi ve davranışlarını eleştirir. Aşağıdaki beyitte Mihrî Hatun zâhide seslenir ve nâdânın eleştirisinden kendisini sakınmasını öğütler. Yani şair nâdan ve zâhidi farklı kişiler olarak düşünmektedir. Hatta zâhidi, nâdânın eleştirisinden kaçınması için uyarır. Kendisinin ise böyle bir çekincesi yoktur çünkü kıyamete kadar aşkından dolayı ayıplanmayı istemekte, arzu etmektedir:

Tân-ı nâdândan sen ey zâhid yûri kıl ihtirâz

Haşre dek ben aşk ile mezmûm olaydum kâşkî (Mihrî Hatun, G. 191/8)

Muhibbî ise nâdânın eleştirisine aşınadır çünkü bin kereden daha fazla maruz kalmıştır. Yine de kabullenememiş olmalı ki bu durumdan dert yanar:

Muhibbî ölmeden bin kerre artuk

İşitmek tan-ı nâdânı ne müşkil (Muhibbî, G. 1923/5)

Nevî, nâdânın eleştiri taşına ne zaman maruz kalınacağı bilinmeyeceğini, şeytan kazası gibi ansızın isabet edebileceğini söyler. Cahilin eleştiri taşından kurtulmak için de çaba göstermek gerekir:

Kim bilür şeytân kazâsıdur tokına nâ-gehân

Olmaga say eyle seng-i ta'n-ı nâdândan halâs (Nevî, G. 114/4)

Divan şairlerinin sevgilinin elinden çektiği zahmetten ötürü şikâyet etmesi alışlagelmiş bir durum iken bazı zamanlar bu durumu biraz daha ileriye taşıdıkları görülür. Sürekli felekten, talihten ve sevgiliden şikâyet eden şairin daha pek çok şeyden usandığı görülür. Şair, rakip, zâhid eleştirisinden bıktığı gibi sevgiliyi de istemez olur. Aşağıdaki beyit de böyle bir duygu durumunun tezahürüdür. Şair hüzünler kulübesine meyletmediği gibi dost sohbetlerini de aramaz olmuştur. Şu halde cahille uğraşacak ya da eleştirisini dinleyecek durumda değildir:

Ne meyl-i külbe-i ahzân ne seyr-i sohbet-i yârân

Ne tan-ı zâhid-i nâdân ne ceng ü ne cidâlüm var (Yahyâ Bey, G. 59/3)

1.1.3. Şanslıdır

Divan şairleri daima sevgili ile vuslatı talep eder ancak ele geçiremezler. Aşkta şanslı gülmeyen şairin diğer işlerinin de rast gittiği söylenemez. Tüm bunlar şairin talihi ona yar olmadığı içindir. Sık sık talihinden şikâyet eden şair, bu durumun müsebbibi olarak gördüğü feleğe seslenir. Şaire yar olmayan felek rakibe ise son derece cömerttir. Rakipte olduğu gibi talihin yüzüne güldüğü tiplerden birisi nâdândır.

Nefî belki de döneminde çok eleştirilen bir şahsiyet olmasından ötürü nâdân ehlinden en çok şikâyet eden şairlerden birisi olmuştur. Şair elinde kadeh olsa (talihi) o kadehi baş aşağı eder içmeyi şaire nasip etmez. Nâdân ise bir kadeh isteyecek olsa eline büyük, dolu bir kadeh geçer:

Destimde câm görse benim ser-nigûn eder

Nâdâna sâgar istese ratl-ı girân verir

(Nefî, K. 4/13)

Alçak felek Nefî gibi olgun ve âlim olana bakmaz olmuştur. Dünya halkının alakası da hep cahillere meyleder olmuştur:

Bakmaz oldu kâmil ü dânyâya Nefî çarh-ı dûn

Halk-ı âlem mâ'il ancak câhil ü nâdâna hep

(Nefî, G. 17/5)

Felek harmanından bir tane bile bilge kişiye vermez iken varını yoğunu nâdân olanlara cömertçe verir:

Dâne vermez hirmeninden merdüm-i dânyâya çarh

Bezî eder varını ammâ bulsa bir nâdâna hep

(Nefî, G. 16/3)

Nefî, Sultan Ahmet için yazdığı kasidede yine felekten şikâyet eder. Çünkü marifet ehlinde bir dilim ekmeği bırakmayan felek, ekmeğin hakkı ile nâdânlar zümresini gözetmektedir:

Bir dilim etmeği bir ehl-i maârifde komaz

Gözedir zümre-i nâdân ile hakk-ı nânî

(Nefî, K. 3/38)

Uyarı, ikaz, azarlama söz konusu olduğunda gönül ehline cömert olan felek, iyiliğini, ihsanını elbette nâdânlarla saklamaktadır:

Tekdîri besdir ehl-i dile itmesin telef

Nâdâna saklasun keremin hazret-i felek

(Şeref Hanım, G. 97/2)

Kişiye makam, mevki ile yükselme gelmediği için şair bunlara sahip olanları kıskanmaz. Zira nâdân sözcüğünün harflerinin yerinin değişmesinden bir farklılık meydana gelmemekte ortaya yine nâdân çıkmaktadır:

Hased etmem bilirim câh ile rifat gelmez

Kalb olunsa yine nâdân olur ammâ nâdân

(Sünbülzâde Vehbî, K. 56/86)

Ârife şaraptan ve mehtaptan zevk alma hissesi düşmemiştir; ancak saf şaraptan nâdân gece gündüz zevk almaktadır:

Rûz u şeb nâdân alur lezzet şarâb-ı nâbdan

Hisse yokdur ârife zevk-i mey ü meh-tâbdan (Şeref Hanım, Kita 21/1)

Dünya nâdâna gülbahçesi; ârife ise külhandır. Bu durum da akıl sahibi, şerefli kimselerce zaten bilinmektedir:

Nâdâna cihân gülşen olur ârife külhen

Bu mesele malûm-ı kirâm-ı ukalâdur (Nâilî Kâdim, K. 14/87)

Cehaletinin gölgesinde nâdân daima mutlu mesut yaşamaktadır. Bilge ise daima dert, eziyet, sıkıntı çekmekte rahat bir yer bulamamaktadır:

Sâye-i cehlinde nâdân dâimâ âsûde-hâl

Cây-ı râhat bulmaz dâna çeker derd ü taab (Şeyhülislâm Yahyâ, G. 16/4)

Nesîmî'ye ait aşağıdaki beyit ise nâdânın şansının hep yaver gitmesinin sebebi açıklamaktadır. Çünkü bu zamanda felek cahili sever olmuştur:

Çün çerh-i felek câhül ü nadan sever oldu

Bes lâcerem uş ilme harîdâr bulunmaz (Nesîmî, G. 178/7)

Feleğin tasarrufuna bırakıldığında ârif/bilge şahısların yüzüne bakmayacağı anlaşılmaktadır. Bilge insanlara bir yudum vermeyen felek cahillere eline geçtiği takdirde bin kerem kadehi sunmak isteyecektir:

Elinden cürâ virmez merdüm-i dâna ey Yârî

Felek bulaydı bin câm-ı kerem sunardı nâdâna (Ahmed-i Yârî, G. 613/6)

Yârî'nin aşağıdaki beytinden anlaşılacağı üzere feleğin cahillere tek ikramı elbette kadeh değildir. Felek bunların dışında cahillerin talihlerini düzmekte ya da emellerini de önlerine sermektedir. Şairin bu durumda feleğin tüm sevindirici ikramlarının cahillere mi olduğunu merak etmesi olağandır:

Geh bezm-i ikbâlin düzer geh câm-ı âmâlin sunar

Çarhun nesât-ı isreti Yârî hemân nâdâna mı (Ahmed-i Yârî, G. 630/5)

2. Sözcüğün Rakip/Zâhid Bağlamında Kullanımları

Yukarıda nâdâna ait olarak verilen özelliklerin hepsi aynı zamanda zâhid için geçerlidir. Zira zâhidin en belirgin özelliklerinden birisi de cahilliğidir. Bu bakımdan şiirden, aşktan, birçok zevkten anlamazlar. Bu başlık altında yer alan örnekler nâdânın rakip, ayyar, zâhid bağlamındaki kullanımlarıdır. Beyitlerin bazılarında rakip ve zâhid sözcükleri açıkça zikredilmiştir. Bazılarında ise bu tipler lafzen zikredilmemelerine rağmen gelenek ve bağlamdan onların kastedildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki bir başlıkta nâdân zümresinin şanslı olmasından bahsedilmiştir. Bu başlık altında yer alan şiirlerde de şanslı olduğu görülen zümrenin yüzüne talihi ile birlikte sevgili de bakmaktadır.

2.1. Sevgili Ona Meyillidir

Gerçek âşığına yüz vermeyen sevgili rakibe karşı çok daha cömerttir. Rakibe hatta rakiplere ilgisi, alakası, merhameti şaire karşı olana göre çok daha fazladır. Bu zıtlığın en iyi ifade bulduğu beyitlerden birisi Nevî'ye aittir. Âlim bir şair olan Nevî rakiplerini cahil olarak görmektedir. Rakipler ayağı için bağ olan sevgilinin saçları, kendisi söz konusu olduğunda can kuşunu avlamak için yılan kesilecektir. Şair de bu adaletsizlikten yakınmaktadır:

Her har-ı nâdân için pâ-bend olan zülf-i siyâh

Bana gelse mürğ-i cân sayd itmek için mâr olur (Nevî, G. 121/3)

Ay yüzlü güzeller cahillere meyillidir. Bundan da elbette âşığın büyük düşmanı felek sorumludur. Eğri gidişli felek daima âşığın arzusunun dışında isteklerinin tersine hareket etmektedir. Nihayet şair bu durumdan sıkılmıştır, artık felekten bir talebi yani muradı yoktur ve feleğin bu durumda ne yapacağı şair için merak konusudur:

Mâh-rû dilberleri meyyâl-i nâdân eyleyüp

Ehl-i dil âşıkları ser-geşte hayran eyleyüp

Ey murâdum aksine devr eyleyen keş-rev felek

Şimdi gönlüm nâ-murâd olmak diler n'itsen gerek (Nevî, Msd. 12)

Cahiller meclisine cömert olan sevgili onlara yakasını açmaktadır; âşiğa gelince ise bir gonca gibi kapanmakta, açılmamaktadır. Âşık da sevgilisine bunun nedenini sorar:

Giribân-çâk olursın açılırsın bezm-i nâdâna

Beni görsen açılmazsın niçün ey gonca-i ra'nâ (Ahmed-i Yârî, G. 11/8)

Dönemin sakisi, âşığı gönül kanına doyururken kötü tabiatlı nâdâna ise erguvan renkli şaraplar sunmaktadır:

Sâkî-yi devr ider beni sîr-âb-ı hûn-ı dil

Nâdân-ı tîre-tab'a mey-i ergavân verir (Sünbülzâde Vehbî, K. 84/61)

Cihan padişahına benzeyen sevgili ile rakip bir araya gelmiştir ve âşık, sevgilinin güzelliğinin sırların rakibe sunmasından endişe etmektedir:

Arza girmiş derler ol şâh-ı cihânımla rakîb

Korkarım esrâr-ı hüsnün eylemiş nâdâna arz (Sünbülzâde Vehbî, G. 137/2)

Cahil rakip her zamanki gibi sevgilinin yanındadır; âşığın gönlünde ise sevgiliye yalvarıp yakarmaktan dolayı bin türlü usanç birikmiştir:

Senin yanındadır echel rakîbün

Benim cânımdadır bin dürlü ibrâm (Aynî, G. 329/5)

2. 2. Aşktan Anlamaz

Rakip aşk mektebinde okumadığı için aşkın hakikatinden ve hallerinden habersizdir. Bu sebeple cahil, nâdân, echel gibi sıfatlarla tasvir edilir (Aydın 2018: 171).

Aşağıdaki beyitte rakip cahil olmakla da kalmaz bununla övünür. Hâlbuki insan olanda övünmek için marifet ve hünerin olması lazım gelir:

Mağrûr olma cehl ile ey bî-hüner rakîb

Âdem olanda marifet ile hüner gerek (Celfî, G. 202/5)

Zâhide seslenen şair, güzellere gönül veren kişinin bilgeliğini savunur; bunun tersini yapan yani dünyada güzelleri sevmeyen kişi ise cahildir:

Dânâ odur ki hûblara zâhid gönül vire

Nâdân odur ki sevmedi mahbûb dünyede (Mihri Hatun, G. 147/7)

Fuzûlî benzer bir anlamı kendisine seslenerek yakalar zira zâhidlere aşkın yolu, yordamı sorulmaz. Çünkü cahiller akıl sahiplerinin tarzından anlamazlar:

Sorma zühhâda Fuzûlî reh ü resmin işkun

Ne bilürler revîş-i ehl-i hîred nâdânla (Fuzûlî, G. 84/7)

Aşk ateşinden inlemek ve ah etmek âşıklığın işaretlerindedir. Elbette ahın gücü de kendilerindeki aşkın mesabesinde ve çoğu kez gökleri sarar. Usûlî'ye ait aşağıdaki beyitte de şairin ahı gök kubbeye ulaşmış hatta oraya ulaştığının ispatı olarak bayrak dikmiştir; ancak nâdân bundan bile hisse alamamış ve âşığın içinde yanan ateşten haberdar olamamıştır:

Kubbe-i çarha alemler dikdi âhım âteşi

Almadı sûz-ı derûnumdan haber nâdân henüz (Usûlî, G. 39/9)

Sevgilinin güzellik kitabının vasıflarından rakip asla anlamaz. Bundan dolayı ona bunu anlatmaya çalışmak zordur:

Anlamaz hergiz kitâb-ı hüsnün evsâfın rakîb

Müşkil olur eylemek bir kişi nâdân ile bahs (Vasfî, G. 9/7)

3. Nâdânla İlgili Öğütler

Sözcük ister zâhid/rakip tipinin bir özelliği olarak isterse bir tip olarak kullanılsın şairlerin nâdân ile ilgili öğütleri³ bulunmaktadır:

3.1. Ahbaplık Edilmemeli

Dilimizdeki pek çok atasözü genellikle âlimlerle zaman geçirmeyi, oturup kalkmayı; cahillerden ise uzak durulmasını öğütler. Çünkü bilgili kişilerin eylemleri kötü bile görünse ardında hikmetler barındırır. Diğer yandan cahillerin davranışları görünüşte makul bile olsa hoşla gitmeyen şeylere sebebiyet verebilmektedir. “Cahil ile çıkma yola getirir başına türlü bela”, “Cahil ile konuşan cahil olur”, “Cahilin dostluğundan âlimin düşmanlığı yeğdir”, “Âlimle taş taşı cahille bal yeme” bu atasözlerinden bazılarıdır.

Kişi olgun kişilerle külhana bile girse olur; ancak cahillerle gül bahçesine bile girmekten kaçınmalıdır:

³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Güfta, 2011.

Külhana girsen eger bulursun ehl-i kemâl

Gülşene girme hazer it hele nâdânlar ile (Mihri Hatun, G. 173/3)

Zâhidin asık suratından aşk ehlinin kaçmasına şaşılmaması gerekir zira ârif olan kişi cahillerle yürümez:

Zâhidün turş yüzünden n'ola ışk ehli kaç

Ârif olan yürümez ger ola nâdânlarla (Muhibbî, G. 2809/4)

Sevgiliye seslenen Nevî güzellik kitabının cahil zümresine arz edilmemesini tembihler. Aksi halde bu tiplerin kötü nefesinden sevgilinin yüzünün aynası paslanabilir:

Zümre-i nâdâna arz itme kitâb-ı hüsnüni

Bed-nefeslerden ruhun âyînesi jeng olmasun (Nevî, G. 340/3)

Söyleyeni bilinmeyen aşağıdaki beyitte şair, çok susamış bile olsa minnet edip de cahilin elinden ölümsüzlük suyunu dahi içmeyeceğini söyler:

Minnetle içmem âb-ı hayâtı

Dil-teşne olsam nâdân elinden (Lâ-edrî)

Emrî kişinin kendi ayakları ile varıp zindana girmeyeceğini, söyler. İşte böyle isteyerek zindana girilmediği gibi elindeki içki kadehi ile cahillerin meclisine girme, diyerek de hem okuyucusunu hem de kendisini uyarır:

Kadehle meclis-i nâ-dâna girme

Ayagunla varup zindâna girme (Emrî, G.482/1)

Gönlüne seslenen şair, gönlü ârif olan kimselerin cahiller ile sohbet etmemeleri gerektiğini, bir an bile onlarla düşüp kalkılmamasını söyler:

Ey gönül ârif isen söyleşme nâdânlar ile

İhtilât eyleme bir lahza ahîryânlar ile (Hayretî, G.405/1)

Lübbü'n-Nesâyih adlı pendnâme türündeki eserde Halil Efendi okuyucusuna bazı öğütler verir. Kişi vaktini boşa harcamamalı, uyuşuk olmamalıdır. Bilge insanların ardınca gidilmeli; cahil olanlardan el çekilmeli, onlar takip edilmemelidir.

İtme zâyî' vaktini sen olmagıl sâhib-kesel

Dâmen-i dâna-yı ahz it zeyl-i nâdândan kes el (Lübbü'n- Nesâyih, 165)

Allah'ın sevgiyi neden yarattığını bilmeyenler, dünyaya cahil gelip cahil gidenlerdir:

Bilmeyen illet-i icâd-ı mahabbet Hâzık

Geldî nâdân bu dehre yine nâdân gitdi (Hâzık, G. 209/7)

Kötü tarafta olan tiplerden vâiz daima dinin emir ve yasaklarından bahseder. Güzel sevme, şarap içme gibi öğütler verir ancak şair iki cihanı da bilmeyen bu cahil vâizin dinlenmemesi gerektiğini bilir:

Sözü bu vâizin mahbûb sevme bâde nûş etme

İki âlemde âgâh olmayan nâdânı guş etme (Ş. Yahyâ, Müf./44)

3.2. Tartışmaya Girilmemeli

Cahil ile yapılmayacak şeyler arasında tartışmaya girmemek de yer almaktadır. Aşkın, hakikatin manasını bilmeyen bu grubu ikna etmek mümkün değildir. Şairler bu bakımdan sıklıkla onlarla bahs edilmemesi gerektiğini tembihlerler. Fuzûlî, zâhidlerin sevgilinin cennete benzeyen mahallesi için münasip dediklerini; ancak kendisinin bu cahillerle tartışmaya girmesinin münasip olmadığını, söyler:

Cennet-i kûyuna zühd ehli münâsib derler

Ne münâsib ki kılam bir nice nâdân ile bahs (Fuzûlî, G. 45/2)

Şairin gönlüne seslendiği aşağıdaki beytinde, aşkın hikmetini inkâr eden kişi ile, Felatun kadar akla sahip bile olsa tartışmaya girilmemesi, öğütlenmektedir:

Münkir-i hikmet-i aşk ise Felâtûn-hired

Ana dahl itme dilâ eyleme nâdânla bahs (Sabrî, G. 10/2)

Kavgaya tutuşulduğunda, başına bir bela geldiğinde bile ârif olan kişi cahille tartışmaya, münakaşa girmemelidir çünkü cahille tartışmaya girmesi başına bela almasına ve kavgaya girmesine sebep olacaktır:

Başuna aldun belâ gavgâya ugradun hemân

Ârif isen eyleme bi'llâh nâdân ile bahs (Hayretî, G.30/3)

Rakibin ite benzetildiği beyitte şair ne kadar delil getirirse getirsin onu ikna etmiş olamamaktan yakını ve ârif kişi için cahille baş etmenin, onu iknaya çalışmanın zorluğundan şikâyet eder:

Mülzem olmaz her nice ilzâm idersen seg rakîb

Haylî müşkildür belî dânyâya nâdân ile bahs (Cinânî, G. 18/4)

Gönlüne seslenen Usûlî, akıllarıyla iş görenlerin aşkla alakaları olmadığından onlara bu konuda soru sorulmaması gerektiğini söyler. Gerçek bilge olanlar cahillerle bu meseleyi tartışmazlar:

Ehl-i akla aşk bâbından suâl itme gönül

Eyleme dânyâyisen âlemde nâdân ile bahs (Usûlî, G. 10/5)

Tam tersi iddialar da mevcuttur elbette. Bu defa nâdân söz ustası ile başa çıkamaz. Şairlerin çılgın gönülleri bu konuda elbette ondan daha çok bilgi sahibidir:

Işk feninden dil-i şeydâya söz açamaz hired

Tıfl- nâdân idemez pîr-i suhendân ile bahs (Muîdî, G. 48/4)

3.3. Bazı Şeyleri Bilmemeli

Nasıl ki nâdân ile ahbaplık edilmiyor, tartışmaya girilmiyorsa onlara sırlar da verilmemeli, her şeyden haberdar edilmemelidir. Muhibbî, sevgilinin ayva tüyleri arasında ölümsüzlük suyu gizlendiğini, söyler. Sevgilinin dudaklarından bahsetmemek gerekir ki bu gizli bilgiyi nâdân öğrenmesin:

Sebze hattı arasında gizlüdür âb-ı hayât

Gel söz açma leblerinden yohsa nâdân öğrenür (Muhibbi, G. 1452/4)

Aşk paha biçilemez, nâdâna açık edilmemesi gereken bir cevherdir. Aşk âşığın göğsünde gizlenmeli, candan aziz bir sır gibi saklanmalıdır:

Işk bî-bahâ cevher-durur nâdâna izhâr eyleme

Sînende sakla cân gibi cândan azîz tut râzunı (Muhibbî, G. 3286/5)

Şairin zâhide seslendiği beyitte, ehli olmayanlara aşkın sırlarından konuşulmaması tavsiye edilmiştir. Çünkü ârif olan kişi Hakk'ın sırlarından nâdâna bahsedilmeyeceğini, söz açılmayacağını bilir:

Zâhidâ nâ-ehle söz açma rümûz-ı işkdan

Sırr-ı Hakka ârif isen kılma nâdân ile bahs (Amrî, G. 8/2)

Cahillere sırların yüz örtüsü açılmamalıdır. Zira ârif kişiye yaraşan Kâbe gibi iffet giysileri ile örtülü olmaktır:

Nikâb-ı sûret-i esrârı açma nâdâna

Libâs-ı iffet ile Kâ'be gibi mestûr ol (Nevî, G. 248/4)

Sonuç

Çalışmada nâdân bir tip olarak ve kötü tiplerin bir özelliği olarak ele alınmıştır. Nâdân, şair tarafından bir tip olarak ele alındığında en belirgin özelliklerinden birisi şiirden anlamaması olmaktadır. Şair, şiirden anlamadığını düşündüğü nâdâna şiirlerini ya da divanını göstermekten imtina eder, hatta onun eline geçmesinden korkar. Şiirini genellikle inci, cevher gibi kıymetli nesnelere benzeten şairler, nâdânın cevherden anlamadığından, cam ile cevheri ayırt edemediğinden dert yanarlar. Yine nâdân cevherin gerçek değerini bilmediği için onu yok pahasına değerinin çok altında elinden çıkarabilmekte, müşteriler tarafından kandırılılabilmektedir.

Nâdânın bir diğer özelliği de tıpkı zâhid gibi başkalarını eleştirmesidir. Âşıkların, nâdânın eleştiri oklarına hedef olmaması imkânsızdır. Nâdânın eleştirisine defaatle uğrayan âşık bundan bıksa da bu durumdan kurtulmanın mümkün olmadığını bilmektedir. Âşığın, nâdânın eleştirilerinden kaçınması için zâhidi uyardığı olur çünkü zaman zaman zâhid bile nâdânın eleştirisine maruz kalabilir.

Manzumelerde tip olarak yer alan nâdânın diğer bir özelliği de şanslı olmasıdır. Sevgilinin ilgisizliği, merhametsizliği, vefasızlığı başta olmak üzere âşıkların, zamanın gidişinden, talihlerinden, kadrinin kıymetinin bilinmeyişinden ve bunların sebebi olarak gördüğü felekten şikâyet etmeleri Divan şiiri geleneğinde alışıl gelmiş durumlardır. Âşık için bir diğer yakınma konusu da onun tüm bu şekvalarından münezzeh yaşayanların olmasıdır. Kendisini ârif, kâmil, bilge olarak gören şair kendisi gibi olmayanların bu gibi dertlerle uğraşmadığına da bilmektedir. İşte nâdân Divan şiirindeki şanslı zümreden birisidir. Şairin, tüm şanssızlığının müsebbibi olarak gördüğü felek nâdâna karşı son derece cömerttir. Hemen her işinde nâdânın işlerini düzenler. Âşığa

gülmeyen talih ona güler, âşığa yar olmayan felek ona yar olur, âşığa yüz vermeyen sevgili, ona, alaka, sevgi, merhamet gösterir.

Nâdân kötülerden birinin özelliği olarak yani bir sıfat olarak kullanıldığında da şanslı olmalıdır ki sevgili ona meyletmektedir. Aşktan anlamayan birisi olmasına rağmen bu yolda da işleri rast gitmekte şair için bir hayal olan vuslata o ermektedir.

Şairler, nâdânı kötü tiplerin bir özelliği olarak ya da kötü tiplerden herhangi birisi olarak kabul ettiklerinde de nasihat etme gereği hissetmişlerdir. Bu tarz nasihatlerin bulunduğu beyitlerde âlimle, ârifle oturup kalkmanın faydasından ve cahille zaman geçirmenin zararlarından bahsedilmiştir. Cahilin yaptığı iş görünüşte iyi bile olsa kötü neticeler doğurmaktadır. Atasözlerindeki benzer tavsiyelerin yer aldığı bu beyitlerde cahillerle tartışmaya girilmemesi, ahbaplık edilmemesi ve bazı şeylerin onlarla paylaşılmaması tavsiye edilmiştir.

Şair nâdândan bahsederken, eleştiri yaparken ya da onunla ilgili ikaz ve öğütlerde bulunurken aslında okuyucuya hem kendini hem de kendisinin zıttı olarak gördüğü nâdânı anlatmıştır. Şair kendisi ve kendisi gibi olanları ârif, kâmil, dânâ, ehl-i maârif, ehl-i dil olarak tanımlarken nâdân için denî-meşrep, dehrî, ebter, câhil, cilt, bî-idrak, pîlever, ehl-i rasâs, avâm-tab gibi sözcükler kullanmıştır.

Nasihat mahiyetinde olan manzumeler hariç tutulacak olursa nâdânın en çok ele alınan özelliğinin şansı olduğu söylenebilir. Nâdânın talihli olmasının sebebi olarak da şairin en büyük düşmanlarından olan felek görülür. Bir diğer sebep de elbette şairin yaşadığı zamanında cahillerin el üstünde tutulup âriflere ilgi gösterilmemesidir.

KAYNAKÇA

Ak, Coşkun. 2006. *Muhibbi Divanı*. Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları.

Akkuş, Metin. 1993. *Nefê Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Akkuş, Metin. 2005. "Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi'nde Ahi Tipinin Özellikleri". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6: 87-96.

Arslan, Mehmet. 2007. *Mihri Hâtun Divânı*. Amasya: Amasya Valiliği Yayınları.

Arslan, Mehmet. 2018. *Şeref Hanım Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Ayan, Hüseyin. 2014. *Nesimî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aydın, Abdullah. 2018. *Divan Şiirinde Rakip Portresi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Belge, Murat. 1994. *Çeşitli Açılardan Roman Kişisi: Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çavuşoğlu, Mehmed. 1977. *Yahyâ Bey: Divan*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Çavuşoğlu, Mehmed. 1979. *Amrî Divan Tenkidli Basım*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed. 1980. *Vasfî Dîvan Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed.-Tanyeri, Mehmet Ali. 1981. *Hayretî Divan Tenkitli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çelik, Mehmet Furkan. 2020. Klasik Türk Şiiri Odağında Tip ve Tip İle İlgili Yaklaşımlar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 44: 302-310.
- Devellioğlu, Ferit. 1982. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitapevi.
- Erkal, Abdülkadir. 2009. "17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası". Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Güfta, Hüseyin. 1992. "Hazık Mehmed Efendi'nin Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni". Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Güfta, Hüseyin. 2011. *Divan Şiirinde Cehalet*. Ankara: Akçağ Yayınlar.
- Güneş, Mustafa. 2008. *Erzurumlu İbrâhim Hakkı Dîvânı*. İstanbul: Sahhaflar Kitap.
- İpekten, Haluk. 2019. *Nâilî -i Kadîm Divanı*. e-kitap
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67155,nailli-i-kadim-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 22.03.2022]
- İpşirli, Mehmet. 1989. *Tarih-i Selanikî (1003-1008/1595-1600)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İsen, Mustafa. 1990. *Usûlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İslamoğlu, Abdülmecit. 2012. "Halil Fefendi'nin Lübbü'n-Nesâyih Adlı Eserinin Şekil ve Muhteva Özellikleri". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/26: 119-148.
- Kaplan, Mehmet. 2011. *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karayazı, Nurgül. 2012. "17. Yüzyıl Şâiri Ahmed-i Yârî ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin)". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kavruk, Hasan. 1991. *Şeyhülislam Yahyâ Divanı Tenkitli Metin*. Ankara: MEB.
- KAZAN, Şevkiye. 1997. "Hâmidî-zâde Celîlî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Husrev ü Şîrîn Mesnevisi (İnceleme- Tenkidli Metin)". Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Mermer, Ahmet. 1991. *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Ankara: AKM Yay.
- Mermer, Ahmet. 1997. *Karamanlı Aynî ve Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Okuyucu, Cihan. 1994. *Cinânî Hayatı Eserleri Dîvânının Tenkidli Metni*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Okuyucu, Cihan. 2015. *Divan Edebiyatı Estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pala, İskender. 2016. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Saraç, Mehmet Yekta. 2002. *Emrî Divanı*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Şemseddîn Sâmî. 1989. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Şentürk, Ahmet Atilla. 1995. "Klâsik Osmanlı Edebiyatında Tipler". *Türkiyat Mecmuası* 22: 333-414.
- Şentürk, Ahmet Atilla. (1995). Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Râkib'e Dair. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Şentürk, Ahmet Atilla. 1996. Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî yahut Zâhid Hakkında. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin. 2012. "Muđî Dîvân (Metin-Çeviri)". Yüksek Lisan Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Koaeli.
- Tarlan, Ali Nihat. 1963. *Necatî Beg Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tarlan, Ali Nihat. 2014. *Fuzûli divanı şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tulum, Mertol.-Tanyeri, Mehmet Ali. 1977. *Nevê Divan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yılmaz, Müslüm Cahid. 2010. "Sabrî-i Şâkir Dîvânı". Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Yenikale, Ahmet. 2017. *Sünbül-zâde Vehbî Divânı*. e-Kitap.
- https://archive.org/stream/DivanESunbul-ZadeVehbiTurki/10651%2Csunbul-zade-vehbipdf_djvu.txt [Erişim Tarihi: 03.02.2022]